

O'SMIR YOSHDAGI QIZLARDA TOLERANTLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHDA MAKTAB, OILA VA MAHALLA INSTITUTLARINING HAMKORLIGI

Aripova Gulnora Shuhratullayevna

TKTI, "O'zbek tili va professional ta'lim" kafedrası mudiri, p.f.n., dots.

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'smir qizlarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish davlatni mustahkamlash, uning havfsizligini muhofaza qilish, qizlarni turli mafkuraviy yot g'oyalardan asrash, ularni bag'rikenglik asoslarida hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etishi maqolada ilgari suriladi. Shuningdek, tolerantlik tafakkurini shakllantirish orqali oila, maktab, nodavlat tashkilotlari hamkorligi asosida pedagogik jaryonni tashkil etish maqsadga muvofiqligi keltirilgan.

Kalit so'zlar: O'smir qizlar, tolerantlik, oila, tafakkur, pedagog, tarbiya, maktab, mahalla, din, islom.

СОТРУДНИЧЕСТВО ШКОЛЫ, СЕМЬИ И СОЦИАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ В ФОРМИРОВАНИИ МЫШЛЕНИЯ О ТОЛЕРАНТНОСТИ У ДЕВОЧЕК- ПОДРОСТКОВ

Аннотация. В данной статье утверждается, что формирование мировоззрения толерантности у девушек имеет важное значение в укреплении государства, защите его безопасности, ограждении девушек от различных чуждых идей, подготовке их к жизни, основанной на толерантности. Также представлена возможность организации педагогического процесса на основе сотрудничества семьи, школы и общественных организаций путем формирования мировосприятия толерантности.

Ключевые слова: девочки-подростки, толерантность, семья, мышление, педагог, воспитание, школа, соседство, религия, ислам.

KIRISH.

O'smir yoshdagi qizlarda tolerantlik tafakkurini shakllantirishda ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari, ya'ni oila, maktab, nodavlat tashkilotlari hamkorligining ta'minlanishi juda katta ahamiyat kasb etadi. Chunki xuddi mana shunday tartibda ta'lim jarayoni tashkil qilinganda qizlarda bilim olish uchun ham, bilimlarni sinab, tajribadan o'tkazish uchun ham, bilimlarni o'zgalarga ko'rsatish

uchun ham, bilimlarni hayotiy norma va axloqiy misollar bilan tasdiqlab olish uchun zarur pedagogik poligon yaratilgan bo‘ladi. Mazkur hamkorlik pedagogik jarayonning uzviyligi, bir biriga aloqadorligi, bir birini to‘ldirishi uchun juda katta imkon yaratadi. Qizlar oilada olgan bilimlarini, maktabda olgan bilimlar bilan to‘ldirib boradi. So‘ngra nodavlat tizimlaridagi tashkil qilingan turli tadbirlar orqali, ularni tasdiqlaydi, hayotiy misollar bilan insonlar taqdirida o‘z bilimlarining nechog‘li zarur ekanligiga iqror bo‘ladi. O‘zbek xalqi milliy qadriyatlari tizimida mahalla o‘ziga xos o‘rin tutadi. O‘zbek xalqi “Mahalla – ham onang, ham otang” deb bejiz aytmagan. Mahalla tizimi ko‘pchilik hollarda oilalarni inqirozlardan asrab qoluvchi vosita hisoblanadi.

Oilada o‘smir yoshdagi qizlar tolerantligini shakllantirishda ta’lim va tarbiya jarayonining uzluksizligi, davomiyligi, maqsadli tashkil qilinishi, kompleksligi, oilaviy ta’limning maktab ta’limi jarayoniga integrasiya qilinganligi, oila ichida va oiladan tashqarida tolerantlik muhitining mavjudligi kabi omillarga aloqador tarzda rivojlantiriladi. Bu jarayonda tolerantlik fazilatlarini shakllantirish oila tizimi va maktab ta’limi tizimiga mutanosib tarzda, ta’lim jarayoni xususiyatlari va metodlarini nazarga olgan holda, ularning bir-birining mazmunini to‘ldirishini hisobga olgan holda tashkillantirilishi juda katta ahamiyat kasb etadi. Mahalla orqali esa qizlar turli inqirozli vaziyatlar yechimini ko‘radi, mahalladagi tadbirlar orqali qizlarning ilmiy bilimlari rang-barang hayotiy voqealar bilan boyitiladi. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda, oila, maktab va mahalla tizimlari o‘rtasida tolerantlik mazmunining turli qirralarini shakllantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Buni quyidagi jadval orqali ham ko‘rsa bo‘ladi (jadval 1):

1-jadval

Oila, maktab va mahalla tizimlarida tolerantlikni shakllantirishning qiyosiy xarakteristikasi

№	Ta’lim va tarbiya instituti	Tolerantlik xususiyatlari	Shaxsni shakllantirishdagi roli
1	OILA	Mehr va muruvvat, adolat, kechirimli bo‘lish, zo‘ravonlikdan qochish, samimiylik, ishonch, kattaga hurmat, kichikka izzat, qayg‘urish, yordamga tayyorlik, mehnatdan qochmaslik, qariyalarga yordam berish, rahmdillik, ko‘ngli ochiqlik, anglash va tushunishga harakat qilish qo‘nikmalari, boshqa	qizlarni ochiq va samimiy muloqot olib borishini ta’minlaydi, uning muomala qilish ko‘nikmalari bilan qurol-lantiradi, bolaning boshqalar dardi va yordamga muhtojligini xis qilishga o‘rgatadi,

		odamning qarashi va nuqtai nazarini eshitish va anglash, uni qabul qilishga urinish, konflikt vaziyatlarni tahlil qila bilish va ulardan chiqib ketish usullarini bilish, boshqa millat, elat va xalqlar madaniyati, urf-odati, kundalik turmushiga qiziqishni kuchaytirish, ular haqida ma'lumotlarni yig'ish, faol shaxsiy nuqtai nazarini shakllantirish, konfliktlar yechimiga o'rganish	muhtojlarga nisbatan rahmdil munosabatni shakllantiradi, qizlarni kek saqlash, o'zini katta tutishdan saqlaydi, boshqalar urf va odatlarini hur-matlashga o'rgatadi, o'zini teng tutishiga ko'mak beradi, qizlarni ziddiyatlardan asraydi
2	MAKTAB	Fobiya, ksenofobiya, ekstremizm, radikalizm, madaniy dialog, polimadaniyat, monomadaniyat, olam va dunyoning madaniy boyliklari, insoniyat tarixidagi sivilizasiyalar, diniy e'tiqod rang-barangligi, milliy rang-baranglik, olamning tabiiy va ijtimoiy rang-barangligi, millatlar va madaniyatlar rang-barangligini qabul qilish, turli xildagi odamlar va madaniyatlar ichida yashashni o'rganish, o'zining huquq va majburiyatlariga qo'shimcha ravishda boshqalarning ham huquq va majburiyatlari borligini anglash, o'zga millat vakili bilan muloqot qila olish qobiliyatini shakllantirish, bolani murakkab tuzilishli dunyoda faol yashashga amaliy jihatdan o'rgatish.	Qizlarda ijtimoiy faollikni kuchaytiradi, ijtimoiy hodisalarga to'g'ri baho berishni ta'minlaydi, madaniy va tabiiy rang-baranglikni ilmiylik, tarixiylik va emosional xis qilishga o'rgatadi, boshqa millatlar bilan muloqot to'g'ri qilishini ta'minlaydi, bolani ij-timoiy muhitga ko'nikishi va yashashini ta'minlaydi.
3	MAHALLA	Diniy aqidaparastlik, diniy riyokorlik, islom ekstremizmi, turli yot guruhlar, turli g'oyaviy va mafkuraviy tahdidlar, mahalla orqali qizlarni ijtimoiylikka o	Qizlarda ijtimoiy faollikni mustah-kamlaydi, uni jamoa fikri bilan uyg'un-lashishini kuchaytiradi.

Demak, oiladagi tolerantlik xususiyatlarining shakllantirilishi uning umumiy ilmiy mazmunining oila ta'limi, maktab ta'limi va mahalla ta'limi jarayonlari uchun mutanosib va maqsadli tarzda bo'linishi hisobiga differensiasiya qilinadi.

O'smir yoshdagi qizlar tolerantligini shakllantirishda oila, maktab va mahallada o'ziga xos milliy qadriyatlari asosida hamda maxsus dasturlar asosida tashkillashtirilishi juda katta pedagogik samaralar asosi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu bois, tadqiqotda o'smir yoshdagi qizlarning oila, maktab va mahalla hamkorligidagi milliy va umumbashariy omillarini nazarda tutgan holdagi tarbiyaviy modeli taklif qilindi. Mazkur model o'smir yoshdagi qizlar tolerantligini shakllantirishda pedagogik maqsadning yoshlarga qaratilgan davlat siyosati va yoshlarni oilaga tayyorlash maqsadlari bilan uzviy bog'lashga imkon yaratdi.

O'smir yoshdagi qizlar tolerantligini shakllantirishda oila, maktab va mahalla hamkorligi yoshlarda quyidagi sifatlarni tarbiyalashga qaratildi: oilaga muqaddas va mas'uliyatli munosabat, oilani e'zozlash, ma'naviy barkamollik, tolerantlik asosidagi axloq normalari, oilada o'zaro munosabatlar va muloqot madaniyati, tashabbuskorlik, faollik, ijodkorlik, tibbiy va ma'naviy sog'lomlik, jismoniy va ruhiy barkamollik, yetakchilik va tadbirkorlik, o'zaro muhabbat, adolat, insonparvarlik, insoniylik, to'g'rilik, kamtarlik, samimiylilik, ota-onaga hurmat, mehr-muruvvat, sahovat, bag'rikenglik, sadoqat, vafodorlik, gunoh ishlardan qochish, sabr-toqat, o'z va'dasi ustidan chiqish, ilimli bo'lish, iffat, rostgo'ylik, pokizalik, halollik, himmat va bardoshlilik, xushxulqlilik, shukr, hayo, tejamkorlik, halimlik, viqor, rahm-shavqat va shukronalik.

O'smir yoshdagi qizlar tolerantligini shakllantirishda quyidagi tarbiyaviy vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq ekanligi aniqlandi:

a) oiladagi tolerantlik shaxsiy tolerantlik va jamiyatdagi tolerantlik jarayonlariga qanday ta'sir ko'rsatishini keng va amaliy misollar bilan tushuntirish;

b) atoqli kishilar, allomalar, badiiy asarlar va kino filmlar qahramonlari hayotidan olingan dalillar orqali tolerantlik g'oyalarini targ'ib qilish;

v) xalq og'zaki ijodi namunalari, milliy qadriyatlar tizimi va islom dini, boshqa dinlar tarixida tolerantlik bo'yicha bildirilgan fikrlarni tushuntirish va targ'ib qilish;

g) oilaviy udumlar va an'analar tizimida tolerantlik g'oyalarini qizlar tafakkuriga singdirish, ularning tolerantligini kuchaytirish va takomillashtirish;

d) ota-onalarning tolerantlik borasidagi bilim va malakalarini kuchaytirish, ular uchun mahallada maxsus seminar-treninglar tashkil qilish.

Mahalla tizimi orqali oila va qizlar tolerantligini shakllantirishda maxsus dasturlar va ish rejasi orqali faoliyat yurgizish, faoliyat doirasiga seminarlar, treninglar, davra suhbatlari, o'zaro muloqotlar, mutaxassislar bilan maxsus uchrashuvlar, ibratli oilalar targ'iboti, ko'rik tanlovlar o'tkazish, anketa-so'rovnomalar asosida aholi qatlamlari ichidagi ijtimoiy muammolarni aniqlash kabi shakllar samarali natijalarni beradi. Mahalla bunday tadbirlarni o'tkazishda jamoa orasidagi qiziqishni va ixtiyoriy tarzda manfaatdorlikni hisobga olishi zarur bo'ladi. Mana shunday tarzda oila, maktab va mahalla hamkorligi o'rnatilganda pedagogik ish faoliyatining samaradorligi oshiriladi. Shu bois, maktab va mahalla tizimi orqali oiladagi o'smir yoshdagi qizlar tolerantligini shakllantirish faoliyatini quyidagi individual va ommaviy tadbirlar orqali olib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi: - *ommaviy tadbirlar*; - *guruhlar bilan ishlash*; - *yakka tartibda ishlash*; - *oilalar bilan maxsus ishlash*.

O'smir yoshdagi qizlar tolerantligini shakllantirishda diniy omil, din va davlat munosabatlarini to'g'ri va mutanosib anglatishni nazarda tutadi, shuningdek, sof diniy aqidalar tarkibidagi insonparvarlik omillarini o'z mazmuniga qamrab oladi. Diniy aqidaparastlikning qoralanishi va inkor etilishi yuqorida ko'rsatilgan ikki jihat: din va davlat munosabatlari va sof diniy aqidalar nuqtai nazaridan ham zamonaviy talabga javob berishini yoshlarga kengroq tushuntirilishini talab etadi. Ana shu ikki jihatni aloqadorlikda va bir-birini to'ldirish asosida yoshlar ongiga singdirish yoshlar tafakkurini dunyoviylik va tolerantlik asosiga qurish imkoniyatini yaratadi.

Diniy marosim va urf-odatlar mazmunini to'g'ri anglash, ularning qaysi birlari odat, qaysilari farz ekanligini bilish, amri ma'ruf, mavlud, aqiqalar, motam marosimlari bilan bog'liq an'analarni o'tkazishga qo'yiladigan sog'lom islom talablarni qabul qilish, umuman islom diniga bo'lgan munosabatni dunyoviylik asosida talqin qilish kabi masalalar ham oiladan tashqarida maktab tizimi va mahalla tizimi orqali o'smir yoshdagi qizlar ongida shakllantirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI / REFERENCES

1. Иномова М.О. Оилада болаларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси. –Т.: ТДПУ, 1999;
 2. Мусурмонова О. Оила маънавияти – миллий g'урур. –Т.: Ўқитувчи, 2000;
 3. Оконешникова Н. Л. Формирование толерантности в семье. Диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.05 - Санкт-Петербург, 2006. – 23 б.
 4. Қодирова З. Глобализация – модернизация – толерантность //«Глобаллашув жараёнида жамиятни демократлаштиришнинг сиёсий, фалсафий-ҳуқуқий масалалари» Республика илмий-назарий анжуман тезислари. Тошкент, 24 ноябрь, 2006 йил. – Б. 12-15.
 5. Хажиева М. Ўзбекистонда толерантлик жараёни. -Тошкент: Абу матбуот консалт: 2008. -128
- Mendus S. Toleration // Encyclopedia of Ethics. New-York – London, 199